

Katarzyna CHROBAK
Wrocław

Kołysanka jako gatunek literacki – inspiracje, realizacje, modyfikacje (na wybranych przykładach z literatury czeskiej)

Keywords: Czech literature, children's literature, lullaby

Słowa kluczowe: Literatura czeska, literatura dziecięca, kołysanka

Abstract

The article discusses a “lullaby” as a syncretic genre, indicating its inspirations, realizations and modifications in the Czech literature. The traditional form of a lullaby, to a large extent, references the children's literature. However, as evidenced by the centuries-long tradition of the genre, the range of addressees is considerably wider. A lullaby goes back to various sources of inspiration, assuming different forms of realization, ranging from songs firmly established in the folklore, intended for children, to works for adults, taking up the social and moral subject matter. The classic form of a lullaby references idyllic images of childhood, whereas the modified form emphasizes the agitation character of the work.

Artykuł omawia „kołysankę” jako synkretyczny gatunek literacki wskazując na jej inspiracje, realizacje oraz modyfikacje w literaturze czeskiej. Tradycyjna forma kołysanki w dużej mierze odwołuje się do literatury dziecięcej. Jak pokazuje wielowiekowa tradycja gatunku krąg adresatów jest jednak znacznie szerszy. Kołysanka sięga bowiem do różnych źródeł inspiracji przybierając tym samym rozmaite formy realizacji. Od silnie ugruntowanych w folklorze pieśni ukierunkowanych na odbiorcę dziecięcego, przez utwory dla dorosłych o tematyce społecznej i obyczajowej. Klasyczna jej forma odwołuje się do obrazów idylli okresu dzieciństwa, podczas gdy zmodyfikowana jej postać uwypukla agitacyjny charakter utworu.

Kołysanka (w języku polskim również *usypianka*; czes. *ukolébavka*, *uspávanka*) na ogół identyfikowana jest wyłącznie z twórczością dla dzieci. I chociaż jej tradycja w dużej mierze nawiązuje do litera-

tury dziecięcej, zawężanie kręgu adresata wyłącznie do dziecka byłoby błędem. Kołysanka z istoty swej natury ściśle związana jest ze snem, a sny od najdawniejszych czasów intrygowały ludzkość. Z powodu towarzyszącej im aury tajemniczości traktowano je w sposób szczególny. Nadawano im znaczenie symboliczne, z czasem stały się przedmiotem naukowych badań. Już w starożytności postrzegano je jako źródło tajemnej wiedzy, traktowano jako przepowiednię lub ostrzeżenie. W greckich mitach sen był najczęściej karą za ludzkie przewinienia, nieposłuszeństwo lub zdradę. Hera wielokrotnie zsyłała czarodziejski sen na kochanki Zeusa lub doświadczała je znacznie okrutniejszą w skutkach karą – bezsennością. Wiele kultur uznaje sen za przedśmieszek śmierci. Również w Biblii Bóg, który stworzył noc i dzień, wpisał w naturę człowieka czas snu. Snu, który staje się nie tylko czasem odpoczynku, ale również czasem działania Boga (podczas snu Adama, Bóg wyjąwszy jego żebro stworzył niewiastę; podczas snu Józefa, męża Marii, anioł przybył do niego z poselstwem).

W księgach *Starego Testamentu* człowiek, obdarzony łaską eksplicacji marzeń sennych uznawany był za proroka:

Śluchajcie słów moich:
Jeśli jest u was prorok,
objawię mu się przez widzenia,
w snach będę mówił do niego
(Lb 12,6)

Sen jest wielokrotnie metaforą, obrazem śmierci, tak cielesnej, jak i duchowej:

Czuwajcie więc, bo nie wiecie, kiedy pan domu przyjdzie [...]. By niespodziewanie przyszedłszy, nie zastał was śpiących. Lecz co wam mówię, mówię wszystkim: Czuwajcie! (Mk 13,35–36).

Współcześnie to Zygmunt Freud odnowił znaczenie snów jako przekazów. Za ich nadawcę uważał jednak nie Boga/bogów lecz ludzką nieświadomość. Snom, które nazywał „królewską drogą do nieświadomości” nadawał znaczenie nośników wypartych popędów i pragnień (zazwyczaj o podłożu seksualnym).

Jego uczeń Carl Gustav Jung zanegował tę teorię (panseksualizm), odczytując sny w sposób głęboki i wyrafinowany. Jung kładł nacisk na „symbole przekształceniowe” w snach (mogą to być ludzie, obiekty), które są sposobem wzniesienia się ponad nasze emocjonalne lęki. Według teorii Junga pierwsze marzenia senne dzieci charakteryzuje brak konkretnych skojarzeń. Jest to związane z tą częścią *psyché* ludzkiej nieświadomości, która podczas snu znalazła się w obcym dla siebie czasie. Lecz to właśnie najwcześniejsze marzenia senne są najbardziej istotne, bowiem nierzadko przedstawiają perspektywę przyszłych losów. Marzenia senne późniejszego dzieciństwa są już mniej ważne. Ponownego znaczenia nabierają w okresie dojrzewania do około dwudziestego roku życia, po czym znowu tracą na znaczeniu, by powrócić ze zdwojoną siłą od około trzydziestego piątego roku życia¹.

Również bada się znaczenie snów i ich rolę w terapii, postrzega się je jako źródło ważnych dróg prowadzących do zrozumienia samego siebie.

Nie ma wątpliwości, sen stanowi niezwykle ważną informację wydobytą z głębin ludzkiej duszy. Jego przebieg i jakość mają istotny wpływ na nasze całodzienne funkcjonowanie.

Współczesna nauka (medycyna, psychologia również pedagogika) połączwszy rejony swej wiedzy promuje higienę snu. Zachęca tym samym do kształtowania przede wszystkim u dzieci pozytywnych nawyków. Wśród nich znaczące miejsce przypada szeroko pojmowanej sztuce – w tym literaturze oraz muzyce. Regularne śpiewanie kołys-

¹ Carl Gustav Jung snom dziecięcym poświęcił książkę *Marzenia senne dzieci. Według notatek z seminariów 1936/1937–1940/1941*. Od roku 1933 Jung prowadził w Federalnej Wyższej Szkole Politechnicznej w Zurychu cykl seminariów poświęconych indywidualizacji, marzeniom sennym i ogólnej problematyce psychologii analitycznej. Jest to próba interpretacji marzeń sennych ze szczególnym uwzględnieniem teorii archetypów wskazującej na zażyłości dziecka ze światem praobrazów. Podjęte przez Junga badania stały się zarówno istotnym przyczynkiem do psychologii indywiduum, jak i do problematyki współczesnego społeczeństwa (por. Jung 2003, s. 11–19).

sanek przygotowujące dziecko do snu ma na celu nie tylko zagwarantowanie mu komfortowego odpoczynku ale również pogłębianie więzi emocjonalnych pomiędzy nim a rodzicami/opiekunami. W przypadku najmłodszych dzieci oraz tych jeszcze nienarodzonych praktykuje się muzykę z kołysankami prenatalnymi, na których słychać szum wód płodowych i bicie serca matki. Wśród starszych dzieci najczęstszą praktyką jest wieczorne czytanie im bajek. Lecz dobór literatury nie jest tu obojętny. Bowiem w tym szczególnym momencie dnia/nocy nie chodzi o stymulowanie dziecięcej wyobraźni, lecz nade wszystko o przywołanie pozytywnych obrazów, wyciszenie emocji i nadanie poczucia bezpieczeństwa.

Kołysanka, jako jeden z najstarszych (dziś nieco zapomnianych) gatunków synkretycznych, jest nośnikiem zarówno literackich jak i muzycznych walorów poznawczych. Jako praprawny gatunek dziecięcego folkloru obecna jest w kulturach wszystkich narodów europejskich jak również w Afryce czy Grenlandii.

Historia kołysanki czyli pierwszej piosenki śpiewanej dziecku do snu, jest tak dawna jak dzieje człowieka i jego rodziny. Kołysanka jest najstarszym utworem dla dzieci i jednocześnie pierwszą poezją, z którą spotyka się człowiek. Kołysanka, której regularny/monotonny rytm i melodia służą usypianiu, pełni jednocześnie formę bajki na dobranoc (por. Cieślowski 1985, s. 106).

Matka nucąc pierwsze kołysanki daje dziecku nie tylko poczucie bezpieczeństwa i miłość, a także wprowadza je w zaczarowany świat słowa i wyobraźni. Jest ona również pierwszym przewodnikiem w świecie literatury i sztuki, który na dalszych etapach życia będzie kształtował jego wrażliwość i osobowość, pomagał zrozumieć siebie i innych.

Kołysanka w sposób naturalny odpowiada potrzebom ciała i psychiki małego dziecka. Dominuje w niej rytmika, muzyczność, uporządkowane brzmienie słów oraz płynność obrazów. Elementy te ułatwiają odbiór tekstu oraz jego zapamiętanie. Intuicyjnie wychwytywane przez dziecko, uwrażliwiają je na podstawową cechę „literackości” – powtarzalność. Kołysanka, która we wczesnym dzieciństwie

pełni rolę „słownej przytulanki”, dla starszego odbiorcy stanowi punkt wyjścia do refleksji nad otaczającym go światem (por. Baluch 1996).

W tradycji czeskich kołysanek niezwykle popularne są utwory anonimowych autorów, których treść zwykle przekazywana jest z pokolenia na pokolenie drogą ustną:

Ukolébavka

Spinky, spinky, spinky linky,
posílám ti dvě pusinky,
od maminky, od tatínka,
ať náš malý brouček hezky spinká,
ať náš malý brouček hezky spinká.

Dobrá noc, má milá

Dobrá noc, má milá, dobrá noc,
nech ti je sám Pánboh na pomoc!
Dobrá noc, dobre spi,
nech sa ti snívajú sladké sny.

Černé oči, jděte spát

Černé oči, jděte spát.
Však musíte ráno vstát,
Však musíte ráno vstát.

Ráno, ráno, raničko,
Ráno, ráno, raničko.
Dřív než vyjde sluníčko,
Dřív než vyjde sluníčko.

Sluníčko už vychází,
sluníčko už vychází,
má milá se prochází,
má milá se prochází.

Prochází se po rynku,
prochází se po rynku,
přinesla nám novinku,
přinesla nám novinku.

Tu novinku takovou,
tu novinku takovou,
že na vojnu verbujou,
že na vojnu verbujou.

Když verbujou, budou brát,
když verbujou, budou brát,
škoda chlapců na stokrát,
škoda chlapců na stokrát.

Spinkání

Pinky, linky, pinkalinky,
usnul brouček u maminky.
U maminky u tatínka
s nimi se mu nejlíp spinká.

Spi, miláčku, spi

Spi, miláčku, spi,
zavři očka svý,
dám ti buben a housličky,
nedám tě za svět celičký,
spi miláčku, spi.

Hajej, spinkej

Hajej, spinkej, batolátko,
Kolem je tak teplo, sladko.

Uspává tě bzukot much,
Voní tráva, voní vzduch.

Všechno tady odjakživa,
Kvůli tobě voní, zpívá.

Kvůli tobě motýli,
Do křížku se pustili.

Kołysanka, jedna z odmian pieśni ludowej lub artystycznej, liryczna pieśń, którą śpiewa się nad kołyską, obecna jest również jako autonomiczna forma literacka zarówno w poezji dla dzieci jak i dla dorosłych.

Kołysanki zarówno te dawne, wyrosłe z folkloru jak i młodsze stylizacje literackie, na ogół przedstawiają monolog lub dialog matki z dzieckiem. Matka tuląc dziecko w ramionach lub pochylając się nad jego kołyską szepce słowa pełne miłości, śpiewa o nim i dla niego. Czułe słowa kołysanki przepełnione są troską o spokojny sen dziecka oraz wyrazem rodzicielskiej radości z faktu jego istnienia. Zadaniem kołysanki jest zatem szybkie uśpienie dziecka, pomóc mają w tym: regularny rytm melodii, sugestywna treść czy też pełne ładunku emocjonalnego pieszczotliwe określenia adresata/bohatera tekstu. *Deminutiva* będące jednym z podstawowych środków stylistycznych kołysanki, uwypuklają emocjonalny charakter utworu oraz wskazują na pozytywny stosunek nadawcy do odbiorcy: *andílku, dě átko, srdíčko, chlapečků, synáčku, miláčku*.

Funkcja hipokorystyczna nadaje również wypowiedzi literackiej charakteru mowy potocznej. Nierzadko sam podmiot liryczny mówiąc o sobie korzysta z form deminutywnych: *matička, maminka, maměnka, mamulka*.

Innym środkiem stylistycznym kołysanki, który przybliża ją odbiorcy poprzez odwoływanie się w sposób bezpośredni do jego życiowych doświadczeń, są onomatopeje. Wyrazy dźwiękonaśladowcze są przecież elementarnym sposobem komunikacji dziecka z otoczeniem. Począwszy od gaworzenia, zastępowania zbyt trudnych jeszcze do wymówienia wyrazów, skończywszy na zabawie językiem będącej podstawą do świadomego tworzenia nowych wyrazów: *hejej, dadej, milej, nynej, halidulidou*.

Kołysanka to utwór, który ze względu na swój charakter – meliczność, obrazowość – daje wiele możliwości w zakresie jego opracowania. Pierwotne konotacje gatunku odsyłają do pojęć idylli, domu rodzinnego oraz snu, a pod wpływem symboliki chrześcijańskiej również do Świąt Bożego Narodzenia (żłóbek z Jezusem). Kołysanki zarówno w polskiej jak i czeskiej kulturze zadomowiły się między innymi dzięki poezji ludowej osadzonej w tradycji bożonarodzeniowej (kolędy i pastorałki).

Przypomnijmy XVII-wieczny utwór czeskiego kompozytora Adama Václava Michny z Otradovic² *Chtíc, aby spal* (autor tekstu nieznanym), który do dzisiejszego dnia funkcjonuje jako kolęda:

Chtíc, aby spal, tak zpívala
synáčkovi
Matka, jež ponocovala,
miláčkovi:
„Nynej, rozkošné děťátko,
Synu Boží!
Nynej, nynej, nemluvňátko,
světa zboží!”

„Tobě jsem lůžko ustlala,
Spasiteli!
Tvory k Tvé chvály svolala,
Stvořiteli!
Nynej krásu a korunu
svrchovaná,
nynej, milující ceno
zaslíbená!“

„Nynej, ta jest Matky žádost,
holubičko!
Nynej, všech andělů radost,
má perličko!
Slávy, chvály vždy nabudeš
od matičky,
když se vyspíš, jísti budeš
med včeličky.“

„Ó fialo, ó lilium,

² Adam Václav Michna z Otradovic (1600–1676) – czeski kompozytor i organista. Autor poetyckich tekstów w języku czeskim oraz twórca muzyki barokowej. Jego utwory, przede wszystkim pieśni kościelne i kolędy z czasem stawały się coraz bardziej popularne i chętnie śpiewane. Kompozytor świadomie podtrzymywał ducha narodowego w wynaradawianych po katastrofie bitwy pod Białą Górą Czechach, tworząc muzykę do własnych tekstów pisanych zarówno po łacinie, jak i w języku czeskim.

ó růže má!
Nynej, vonné konvalium,
zahrádka má!
Ó loutno má, labuti má,
můj slavičku!
Nynej, líbezná harfo má,
můj věnečku!”

„Na dobrou noc dej hubičku,
nynej, dítě;
kolébat bude matička,
nynej tiše!
Spi, miláčku! Umlkňte
andělové,
se mnou k Bohu přiklekněte,
národové!”

(O. Pazdírek R. Ludevít, *Malý koledníček...*, s. 42–43)

Najstarsze zapisy dotyczące kołysanek w czeskim kręgu kulturowym znajdują się w XV-wiecznym zbiorze kancjonatów. Ów zbiór pieśni spisanych w języku czeskim oraz łacinie będący zabytkiem husyckiej tradycji śpiewów religijnych znany jest pod nazwą *Jistebnický kancionál*³. Również jeden z największych myślicieli oraz reformatorów pedagogiki XVII-wiecznej Jan Amos Komenský, który całe życie poświęcił praktyce pedagogicznej, o potrzebie śpiewania dzieciom przed snem (pomiędzy 1 a 2 rokiem życia) pisze w dziele *Informatorium školy, mateřské* (1632).

Jedna z najpopularniejszych czeskich kołysanek *Hajej, můj andílku* cytowana jest w XVIII-wiecznych utworach pastoralnych:

Hajej, můj andílku, hajej a spi,
Matička kolíbá děťátko svý,

³ *Jistebnický kancionál* został odnaleziony w 1872 roku w Jistebnici przez siedemnastoletniego studenta Leopolda Katza, który podzielił się tą informacją ze swoim profesorem filologii klasycznej, a ten zadbał o to, aby zabytek trafił do rąk Franciszka Palackiego. Rękopis znajduje się dziś w Muzeum Narodowym w Pradze. Kancjonál wśród wielu pieśni odnotowuje również: *Ktož jsú boží bojovníci* oraz *Povstaň, povstaň veliké město pražské*.

Hajej, nynej, dadej, milej!
Matička kolíbá děťátko svý.

Hajej, můj zlatoušku, hajej a spi.
Zamhouři maličký očička svý.
Hajej, nynej, dadej, milej!
Zamhouři maličký očička svý.

A wraz z inną kołysanką *Letěla bělounká holubička* stanowi część opery Bedřicha Smetany *Pocahunek* (*Hubička* 1876).

Letěla bělounká holubička, potkala božího andělíčka,
letěla bělounká holubička, potkala božího andělíčka.
Duše skvělá, kam si chtěla, chtěla jsem doletět do nebička,
duše skvělá, kam si chtěla, chtěla jsem doletět do nebička.
Doleť si dušičko až do nebe, já půjdu k děťátku místo Tebe,
doleť si dušičko až do nebe, já půjdu k děťátku místo Tebe.

Prawdziwe zainteresowanie kołysanką w kategoriach muzycznych nastąpiło w Europie pod koniec XVIII wieku. Wariacje na temat usypiania odnajdziemy w muzyce Wolfganga Amadeusza Mozarta (*Schlafe, mein Prinzchen; Špij můj książę*). Ludowa kołysanka stała się również inspiracją dla czeskich kompozytorów: Antonína Dvořáka (*Spi, mé dítě, spi*), Vítězslava Nováka (*Dvanáct ukolébavek*) czy Václava Kaprála (*Uspávkanky*).

Kołysanka stanowi istotny element literatury dla dzieci. Znajdziemy tu zarówno utwory anonimowych twórców jak i dzieła należące do niekwestionowanych ikon dziecięcej literatury czeskiej. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują XIX-wieczne utwory Josefa Václava Sládka z lirycznych zbiorów – *Selské písně a české znělky* (1897), *Starosvětské písničky a jiné písně* (1891), *Zlatý máj* (1887):

Ukolébavka

Hajej, nynej, má Panenko,
dříměj sladký sen;
když ty budeš libě spáti,
já tě budu kolébatí,
hajej, spinkej jen.

Peřinky máš čisté, bílé
jako padlý sníh,
nemusíš se báti zimy,
jak pod křídly labutími
budeš spáti v nich.

Dosti jsi mi práce dala
celý boží den:
praní, šití, ukládání –
teď, Panenko, čas je k spaní,
hajej, dřímej jen.

Až ti spánek očka sklízí,
půjdu také spat –
raníčko tě vezmu k sobě
a budem si hezky obě
sny své povídat.

(J. V. Sládek, *Spisy básnické...*, s. 415–416)

oraz kołysanka Františka Táborského ze zbioru *Vánoční album* (1884):

Ukolébavka

Slož hlavičku, andělíčku,
halidulidou!
poř ručky ku tělíčku,
očka udržímnu.

Ukolíbám, sladko zlíbám
každou žilku tvou,
jenom dřímej, už ti zpívám:
halidulidou!

Zapěju ti o labuti,
panně zakleté,
podivíš se, usneš s chutí,
líčko rozkvetě.

A mé zvuky Valibuky
k tobě přivedou,
Zlatovlásky, šotků pluky —

halidulidou! [...]

(F. Táborský, *Vánoční album*..., s. 89–91)

Kołysankę jako autorski utwór literacki odnotowuje również twórczości Karla Jaromíra Erbena. Jest ona częścią składową ballady *Vodník* znajdujące się w zbiorze *Kytice* (1853):

Hajej dadej, mé děťátko
můj bezděčný synu!
ty se na mně usmíváš
já žalem hynu.

Ty radostně natahuješ
ke mně ručky obě
a já bych se radši viděla
tam na zemi v hrobě.

Tam na zemi za kostelem
u Černého kříže,
aby má matička zlatá
měla ke mně blíže.

Hajej, dadej, synku můj,
můj malý vodníčku!
Kterak nemám vzpomínati
smutná na matičku?

(K. J. Erben, *Kytice*, s. 63)

Kołysanka ze zbioru ballad K. J. Erbena pod względem formalnym spełnia normy gatunkowe. Jest ona jednak dość nietypową realizacją tematu. Obraz smutnej i żałującej się na swój tragiczny los matki dziecku w żaden sposób nie odwołuje się do obrazu idylli, tak bardzo wpisanego w pogodną naturę kołysanki. Specyfika jej realizacji w tym przypadku determinowana jest ludową poetyką zbioru ballad, którego mroczny i realistyczny charakter podejmuje tematy: nieszczęśliwej miłości, śmierci, nienawiści, zbrodni i kary.

Klasyczną realizację gatunku kołysanki odwołującej się do obrazów pełnych dziecięcej beztroski oraz rodzicielskiej miłości odnaj-

dziemy natomiast w tekście Jaroslava Seiferta. I chociaż w jego literackim dorobku owa kołysanka stanowi element incydentalny, jej obecność dowodzi uznania poety dla tego gatunku.

Ukolébavka (Maminka)

Až, chlapečku, zavřeš víčka,
vyskočíš si na koníčka.
A koníček spí.

Na louce je plno květin,
pojedeš s ním do kopretin.
Kopretinky spí.

Pojedeš s ním k černé skále
po silnici u maštale.
Černá skála spí.

Jiskry prší od podkůvek,
pojedeš s ním do borůvek.
A borůvky spí.

Krásná panna drží vlečku,
sbírá si je do džbáněčku.
A džbáněček spí.

A pod skálou voda hučí,
vezmu tě zas do náručí.
A chlapeček spí.

(J. Seifert, *Maminka*, s. 13)

Utwór Jaroslava Vrchlickiego *Ukolébavka* pochodzący ze zbioru *Eklogy a písně* (1880) należy do nurtu poezji intymnej. Jego adresatem jest jednak osoba dorosła. Poeta przekracza zatem ramy zwyczajowych konwencji tego gatunku. Co prawda osią tematyczną utworu jest sen, jednak autor odwołując się do własnych doświadczeń małżeńskich wkracza w obszary erotyki:

Již padá sen mi na víčka
a stále myslím na tě!
a toto jedno pomnění

svět na zážrak mi promění,
vše v nachu zřím a zlatě.

Ba skorem zrak mi přechází:
ten šum a rej a obrazy,
tvůj pohled a tvá ruka...
Sen, noční motýl, na víčka
mně tmavým křídlem ťuká.

Co nese zlatých oblaků,
co divů, snů a zážraků,
a každý z nich, hle, zná tě!
Již spím... Bůh ví, co ve snu zřím,
vše splývá v tmou, jen jedno vím,
že stále myslím na tě!

A líbám tebe na líčka,
a celý svět kol v zlatě!

(J. Vrchlický, *Eklogy a písně*, s. 16)

Szczególną realizacją gatunku kołysanki są utwory będące nośnikiem idei politycznych, historycznych, patriotycznych czy socjalnych. Ich autorami są poeci – pieśniarze, bardowie, dla których obserwacja rzeczywistości lub własne doświadczenia stanowią kanwę utworu. Sentymentalny charakter utworu podkreśla poczucie żalu, bezradności, cierpienia. Funkcja usypiania odwołuje się natomiast do stanu narodu/społeczeństwa (metaforyczny obraz uspiętego/żyjącego w letargu społeczeństwa). Reprezentatywnym przykładem tego rodzaju twórczości w kulturze czeskiej są utwory Karla Kryla. Polityczne kołysanki Kryla były formą protestu poety przeciw agresji państw Układu Warszawskiego (1968). Utwory te stanowią również poetycki pamiętnik życia Czechów w czasach komunistycznego reżimu:

Ukolébavka

Spinkej, synáčku, spi, zavři očička svý –
– dva modré květy hořce,
jednou zšednou jak plech, zachutná tabákem dech
a políbení hořce.

Na zlomu století v náruči zhebkne ti
tvá první nebo pátá,
než kdo cokoli zví, rány se zajizví
a budeš jako táta.

Spinkej, synáčku, spi, zavři očička svý,
máma vypere plenky,
odrosteš Sunaru, usedneš u baru
u trochu jiné sklenky.
A že zlé chvíle jdou, k vojsku tě odvedou,
zbraň dají místo dláta,
chlast místo náručí couvat tě naučí
a budeš jako táta.

Spinkáš, synáčku, spíš, nouze vyžrala spíž
a v sklepě bydlí bída,
v jeslích na nároží máma tě odloží,
když noc se s ránem střídá.
Recepis na lhaní dají ti na hraní
a nález bude ztráta,
kompromis, z života zbude ti samota
a budeš jako táta...
(K. Kryl, *Kniška Karla Kryla*, s. 27)

Bratříčku, zavírej vrátka

Bratříčku nevzlykej
to nejsou bubáci
Vždyť už jsi velikej
To jsou jen vojáci
Přijeli v hranatých
železných maringotkách

Se slzou na víčku
hledíme na sebe
Bud' se mnou bratříčku
bojím se o tebe
na cestách klikatých
Bratříčku v polobotkách

Prší a venku se setmělo

Tato noc nebude krátká
Beránka vlku se zachtělo
Bratříčku! Zavřel jsi vrátka?

Bratříčku nevzlykej
neplýtvej slzami
Nadávky polykej
a šetři silami
Nesmíš mi vyčítat
jestliže nedojdeme

Nauč se písničku
Není tak složitá
Opři se bratříčku
Cesta je rozbitá
Budeme klopýtat
Zpátky už nemůžeme

Prší a venku se setmělo
Tato noc nebude krátká
Beránka vlku se zachtělo
Bratříčku zavírej vrátka!
Zavírej vrátka

(K. Kryl, *Kniška Karla Kryla*, s. 118)

Koľysanka jako gatunek liryczny w literaturze i kulturze czeskiej była i nadal jest realizowana na rozmaite sposoby. Sięgając do różnych źródeł inspiracji przybiera rozmaite formy. Od silnie ugruntowanych w folklorze pieśni ukierunkowanych na odbiorcę dziecięcego, przez utwory dla dorosłych o tematyce społecznej i obyczajowej. Kłasyyczna jej forma odwołuje się do obrazów idylli okresu dzieciństwa, podczas gdy zmodyfikowana jej postać uwypukla agitacyjny charakter utworu. Dlatego adresatem koľysanki może być zarówno dziecko jak i osoba dorosła. Z językowego punktu widzenia istotnym elementem koľysanek jest ich warstwa brzmieniowa. Dzięki nagromadzeniu instrumentalnych środków wyrazu (onomatopeje, rymy, powtórzenia) podstawowa funkcja utworu – uspienie, zostaje wzmocniona nie tylko przez treść utworu, ale również jego formę.

Literatura

- Baluch A., 1996, *Pogaduszki do poduszki*, Kraków.
- Cieślowski J., 1985, *Literatura osobna*, Warszawa.
- Erben K.J., 1971, *Kytice*, Praha.
- Jana Seklucjana *Pieśni chrześcijańskie dawniejsze i nowe...*, 2007, oprac. A. Kalisz, Kraków.
- Jung C.G., 2003, *Marzenia senne dzieci. Według notatek z seminariów 1936/1937–1940/1941*, tł. R. Reszke, Warszawa.
- Kryl K., 1990, *Kniška Karla Kryla*, Praha.
- Pajor K., 2009, *Psychoanaliza Freuda po stu latach*, Warszawa.
- Pazdírek O., Ludevít R., 1939, *Malý koledníček. Sbíрка nejoblíbenějších písní, vánočních koled a popěvek o Ježíškovi*, Brno.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, 2000, przekł. z języka oryginału [Biblia Tysiąclecia], wyd. 5, Poznań.
- Seifert J., 2008, *Maminka*, Praha.
- Sládek J.V., 1907, *Spisy básnické. Souborné vydání ve dvou dílech*, Praha.
- Slovník autorů literatury pro děti a mládež II. – Čeští spisovatelé*, 2012, red. M. Šubrtová, Brno.
- Vánoční album. Dárek českým rodinám. Ročník třetí*, 1884, Praha.
- Vrchlický J., 1949, *Eklogy a písně*, Praha.
- Vývoj literatury pro děti a mládež*, 2006, red. J. Čeňková, Brno.